

پژوهشکده مطالعات فناوری

TECHNOLOGY STUDIES
I N S T I T U T E

www.tsi.ir

ریاست جمهوری

پژوهشکده مطالعات فناوری

بررسی ماهیت، ساختار و کارکردهای مراکز مالی بین‌المللی (IFC) و ارزیابی ضرورت و الزامات ایجاد این نهاد در ایران

کارفرما: مرکز همکاری‌های فناوری و نوآوری ریاست جمهوری

مجری: دکتر محمد شیرجیان

همکاران: حامد فرهمند معین، محسن اکابری

نسخه نهایی

مهرماه ۱۳۹۶

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شناسنامه گزارش

الف - مشخصات پروژه

عنوان پروژه: بررسی ماهیت، ساختار و کارکردهای مراکز مالی بین‌المللی (IFC) و ارزیابی ضرورت و الزامات ایجاد این نهاد در ایران

تلاش‌های جسته و گریخته برای ایجاد مرکز مالی در ایران، هیچ یک به سرانجام نرسیده است. پراکندگی این تلاش‌ها از یک سو و به نتیجه نرسیدن هیچ یک از آن‌ها از سوی دیگر، نشان از نبود عزم ملی در این زمینه است. باید مسئولان رده بالای حکومتی به این نتیجه و اعتقاد برسند که وجود چنین مرکزی یکی از زیرساخت‌های اساسی بخش مالی و از نیازهای ضروری کشور است. تنها در این صورت است که ایجاد چنین مرکزی به عنوان یک پروژه ملی در نظر گرفته شده و با موفقیت به نتیجه خواهد رسید.

اما این تنها چالش موجود برای ایجاد مرکز مالی در ایران نیست. پیش‌نیاز اساسی فعالیت مراکز مالی، وجود سطح گسترده‌ای از اختیارات همچون اختیاراتی است که در اختیار مناطق آزاد اقتصادی قرار می‌گیرد. در واقع مراکز مالی به مثابه مراکز آزاد مالی شناخته می‌شوند که قوانین مجزا از سرزمین مادر، انعطاف‌پذیری بالا، تسهیلات و معافیت‌های مالیاتی، گمرکی، مجوزها دارند و شرایط کسب و کار سهل‌تری نسبت به سرزمین مادر ایجاد می‌نمایند. عمده تلاش‌های جسته و گریخته برای ایجاد مراکز مالی در ایران به دلیل نبود چنین زیرساختی ناکام مانده است؛ چراکه این مراکز بدون این اختیارات، در عمل هیچ مزیتی نسبت به سایر بخش‌ها و مؤسسات مالی فعال در کشور نخواهند داشت. لذا پیشنهاد این تحقیق، تدوین الگو، قوانین و مقررات ایجاد منطقه آزاد مالی توسط بخش‌های تحقیقاتی قانون‌گذاری کشور از جمله مرکز پژوهش‌های مجلس است.

پس از رفع این دو چالش اساسی، می‌توان به فکر انتخاب مکان مناسب برای ایجاد مرکز مالی ایران بود. در این زمینه باید فاکتورهای بسیاری در نظر گرفته شود که از مراکز مالی موفق دنیا الگوبرداری شده است. وجود هتل‌های لوکس، مرکز همایش‌ها، رستوران‌های مختلف برای ارایه غذای ملل مختلف، شهرک‌های مسکونی نزدیک مرکز مالی جهت اسکان کارکنان و مهمانان مرکز مالی، دسترسی به مرکز شهر و پایتخت از طریق اتوبان‌های مناسب، خطوط مترو و قطار، نزدیکی و دسترسی سریع به فرودگاه، دارا بودن محیط گسترده و باز در اطراف مرکز مالی جهت توسعه‌های آتی و غیره تنها بخشی از ویژگی‌های فیزیکی یک مرکز مالی موفق است. با توجه به این مشخصات، دو مکان برای ایجاد مرکز مالی ایران پیشنهاد می‌شود.

پیشنهاد نخست، ایجاد منطقه ویژه مالی در اطراف فرودگاه امام خمینی است. قیمت پایین زمین، فضای باز برای توسعه‌های آتی، دسترسی به مترو و فرودگاه و اتوبان آزادگان، نزدیکی به شهرک‌های مسکونی پرنده و غیره بخشی از مزیت‌های این منطقه است. پیشنهاد جایگزین، مشارکت در طرح آماده بازار بزرگ ایران واقع در انتهای اتوبان همت در منطقه ۲۲ تهران است. در این طرح، طرح توسعه‌ای تعریف شده که یکی از بخش‌های آن، ۶ برج برای مرکز مالی ایران است. سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی برای اجرای این طرح وجود دارند و تنها نیاز این مجموعه برای اقدام به اجرا، ارایه تسهیلات، معافیت‌ها، مشوق‌ها و اختیارات مرسوم برای فعالیت مراکز مالی است.

در مجموع باید گفت علت شکل نگرفتن مرکز مالی در ایران، نبود سرمایه نیست، بلکه نبود عزم ملی و زیرساخت‌های

<p>قانونی و حقوقی، مهم‌ترین موانع موجود شمرده می‌شوند. امید است دستگاه‌های ذی‌ربط با ایجاد زیرساخت‌های قانونی و حقوقی، مقدمات مذاکره بخش خصوصی با مقامات دولتی و حاکمیتی برای ایجاد مرکز مالی ایران را فراهم سازند.</p>
<p>مراحل اصلی پروژه :</p> <p>فصل اول: بررسی ماهیت، کارکرد و آخرین وضعیت مراکز مالی بین‌المللی</p> <p>فصل دوم: بررسی ساختار و آخرین وضعیت مراکز مالی بین‌المللی منتخب</p> <p>فصل سوم: بررسی ضرورت، الزامات و آخرین وضعیت ایجاد مرکز مالی بین‌المللی در کشور</p>
<p>کارفرمای پروژه: مرکز همکاری‌های فناوری و نوآوری ریاست جمهوری</p>
<p>شماره قرارداد:</p>
<p>ب- مشخصات گزارش</p>
<p>عنوان گزارش: بررسی ماهیت، ساختار و کارکردهای مراکز مالی بین‌المللی (IFC) و ارزیابی ضرورت و الزامات ایجاد این نهاد در ایران</p>
<p>شماره نسخه گزارش / نسخه نهایی: نهایی</p>
<p>تعداد صفحات گزارش:</p>
<p>گزارش مرتبط با کل پروژه و با درصد وزنی ۱۰۰ است.</p>
<p>گروه پژوهشی مرتبط با پروژه: اقتصاد دانش‌بنیان</p>
<p>مجری پروژه: دکتر محمد شیرجیان</p>
<p>همکاران تحقیق به ترتیب مشارکت: حامد فرهمند معین، محسن اکابری، مهدی زرنگ</p>
<p>داور / ناظر و مشاورین: محسن کریمی</p>
<p>مهم‌ترین اهداف گزارش حاضر:</p> <ul style="list-style-type: none"> • آشنایی با مزیت‌ها و خدمات اقتصادی مرکز مالی بین‌المللی • تبیین آثار ایجاد مرکز مالی بین‌المللی بر توسعه خدمات مالی و بانکی کشور • تبیین ضرورت‌ها و احصاء الزامات ایجاد مرکز مالی بین‌المللی در ایران
<p>نکته: کلیه حقوق مرتبط با این گزارش از طرح پژوهشی برای پژوهشکده مطالعات فناوری ریاست جمهوری محفوظ می‌باشد. استناد به مطالب این گزارش با ذکر منبع (پژوهشکده مطالعات فناوری ریاست جمهوری) بلامانع است.</p>

چکیده مدیریتی:

تبدیل شدن به یک مرکز مالی بین‌المللی (IFC) به طور سنتی یک مزیت قوی در اقتصاد به حساب می‌آید. به ویژه در اقتصادهای نوظهور، وجود یک مرکز مالی نقطه قوت مهمی محسوب می‌شود. هرچند بانک‌ها و مؤسسات مالی بسیاری در ایران فعالیت دارند، اما پراکندگی زیاد این مؤسسات، مانع از هم‌افزایی در ارائه خدمات از سوی آن‌ها شده است. تمرکز این مؤسسات در یک محیط بسته و کنار هم، رقابت آن‌ها برای ارائه خدمت با هزینه‌های کمتر و کیفیت بالاتر را تشدید خواهد کرد. همچنین قرارگیری انواع خدمات ارائه شده از سوی این مؤسسات در یکجا در کنار خدمات مؤسسات مکمل همچون مؤسسات حقوقی، مشاوره، مؤسسات حسابداری، انواع صندوق‌ها، بازار سرمایه و نهادهای نظارتی آن‌ها، اتلاف وقت را کاهش می‌دهد. در این صورت افراد نیازمند این خدمات می‌توانند با مراجعه به یک محیط، ساختمان یا برج متمرکز، تمامی خدمات مورد نیاز خود را در یک فضای رقابتی هم با کیفیت و سرعت مطلوب و هم با هزینه‌های کمتری دریافت نمایند. کمبود منابع و امکانات در بازارهای مالی کشور به دلیل توسعه ناهماهنگ بازارهای مالی (پول، سرمایه و بیمه)، نیاز شرکت‌ها و بنگاه‌های اقتصادی به زیرساخت‌های مالی مناسب‌تر، ضرورت بهره‌گیری از فرصت‌های سرمایه‌گذاری و ارتباط با بازارهای جهانی و ارائه ابزارهای نوین مالی و ... از دیگر ضرورت‌های ایجاد مرکز مالی در کشورهاست.

اگرچه در ابتدا ایجاد چنین مراکزی به عنوان یک مزیت برای کشورها محسوب می‌شد، اما گسترش تأسیس مراکز مالی در کشورهای مختلف سبب شده است ایجاد چنین مرکزی تبدیل به یک ضرورت شود. به همین منظور، در این پژوهش نیز به دنبال بررسی ایجاد مرکز مالی در ایران خواهیم بود؛ در واقع در این مطالعه ضمن تبیین جایگاه و کارکردهای چنین مراکزی در بازار مالی بین‌الملل، به دنبال تبیین موانع و محدودیت‌های تأسیس مرکز مالی در ایران بوده و سپس پیشنهاد اجرایی ایجاد چنین نهادی در ایران ارائه خواهد شد. بر این اساس این مطالعه در سه فصل و به شرح ذیل ارائه می‌شود؛

در فصل اول این پژوهش ابتدا با استفاده از منابع موثق، تعریف جامعی از مراکز مالی بین‌المللی، چيستی

و اهداف آن‌ها ارائه می‌گردد. در ادامه روند شکل‌گیری مراکز مالی در بستر مطالعات تاریخی دنبال می‌شود، کارکردها و ساختار مراکز مالی تشریح شده و بر اساس این کارکردها مراکز مالی با یکدیگر مقایسه می‌شوند. این مقایسه با شاخص‌های موجود و به تفکیک کارکردهای مراکز مالی انجام می‌گردد تا مشخص شود در فصل دوم،

باید کدام مراکز مالی را با دقت بیشتری مورد مطالعه قرار داد. در نهایت مهم‌ترین اقتضائات نهادی برای موفقیت یک مرکز مالی بیان شده است.

مقایسه مراکز مالی به بررسی تاریخی، نقش و اهمیت آن‌ها در خدمت به فعالیت مالی ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی متمرکز است. امروزه طیف متنوعی از مراکز مالی در سراسر جهان وجود دارد. مراکز مالی قدیمی مانند آمستردام، لندن، پاریس، نیویورک و توکیو دارای سابقه طولانی در ارائه خدمات مالی هستند. در حالی که نیویورک و لندن اغلب به عنوان مراکز اصلی مالی جهانی محسوب می‌شوند، دیگر مراکز مالی تأسیس شده، رقابت قابل توجهی با آن‌ها دارند و چندین مرکز مالی جدیدتر در حال توسعه هستند. هر مرکز مالی شرایط ویژه‌ای شامل قوانین متفاوت و متنوع، مالیات و محیط قانونی و نظارتی ارائه می‌دهد.

در فصل دوم، مراکز مالی موجود دنیا در سه دسته مراکز مالی غرب، شرق و خاورمیانه مورد بررسی قرار می‌گیرد. در نهایت درس‌ها و تجارب مراکز مالی مورد بررسی به صورت خلاصه‌وار جمع‌بندی می‌شود تا جهت ارائه پیشنهاد برای ایجاد مرکز مالی در ایران مورد بهره‌برداری قرار گیرد. این فصل نشان خواهد داد که ایجاد یک اکوسیستم مالی تا چه حد می‌تواند برای گسترش خدمات مالی و ارائه خدمات مالی نوین مفید باشد. بررسی تجربه فعالیت مراکز مالی در کشورهای مطرح نیز به خوبی نشان می‌دهد که بخش قابل توجهی از پیشرفت این کشورها در عرصه اقتصاد جهانی، مدیون پویایی مؤسسات مستقر در مراکز مالی این کشورها است. رقابت مؤسسات مالی فعال در یک رشته مالی، در کنار مکمل بودن فعالیت مؤسسات مالی فعال در رشته‌های کاری مختلف، مراکز مالی کشورها را به قطب‌های سرمایه و دارایی تبدیل کرده است. موفقیت مراکز مالی کشورهای غرب، شرق و خاورمیانه به دلیل ایجاد مجموعه‌ای از خدمات مالی در گستره ملی و بین‌المللی است.

تعدد مراکز مالی حتی در منطقه خاورمیانه و آسیای میانه حکایت از آن دارد که کارکرد موفقیت‌آمیز مراکز مالی در دنیا پذیرفته شده است و کم‌کم وجود چنین مرکزی در هر کشور، تبدیل به یک امر ضروری می‌شود.

در فصل سوم به دنبال پاسخ به این سؤال می‌رویم که چرا با وجود ظرفیت‌های قابل توجه این مراکز، تاکنون مرکز مالی در ایران ایجاد نشده است. از این رو در این فصل با تشریح تلاش‌هایی که در راستای ایجاد مرکز مالی در ایران صورت پذیرفته است و بررسی علل شکست آن‌ها، سعی می‌شود پیشنهادی جامع با رعایت همه جوانب ارائه شود تا این بار با تلاشی راسخ و عزمی ملی، ایران نیز شاهد فعالیت یک مرکز مالی پیشرفته در خاک خود باشد. نتایج فصل سوم حاکی از آن است که با وجود تلاش‌های جسته و گریخته برای ایجاد مرکز مالی در ایران، اما تاکنون هیچ یک از آن‌ها به سرانجام نرسیده است. پراکندگی این تلاش‌ها از یک سو و عدم

دستیابی به نتیجه ملموس از سوی دیگر، نشان از نبود عزم ملی در این زمینه است. باید مسئولان رده بالای حکومتی به این نتیجه و اعتقاد برسند که وجود چنین مرکزی در کشور یکی از زیرساخت‌های اساسی بخش مالی و از نیازهای ضروری کشور است. تنها در این صورت است که ایجاد چنین مرکزی به عنوان یک پروژه ملی در نظر گرفته شده و با موفقیت به نتیجه خواهد رسید.

اما این تنها چالش موجود برای ایجاد مرکز مالی در ایران نیست. پیش‌نیاز اساسی فعالیت مراکز مالی، وجود سطح گسترده‌ای از اختیارات همچون اختیاراتی است که در اختیار مناطق آزاد اقتصادی قرار می‌گیرد. در واقع مراکز مالی به مثابه مراکز آزاد مالی شناخته می‌شوند که قوانین مجزا از سرزمین مادر، انعطاف‌پذیری بالا، تسهیلات و معافیت‌های مالیاتی، گمرکی و از مجوزهای خاص برخوردار بوده و شرایط کسب و کار تسهیل شده-تری نسبت به سرزمین مادر دارند. عمده تلاش‌های جسته و گریخته برای ایجاد مراکز مالی در ایران به دلیل نبود چنین زیرساختی ناکام مانده است؛ چراکه این مراکز بدون این اختیارات، در عمل هیچ مزیتی نسبت به سایر بخش‌ها و مؤسسات مالی فعال در کشور نخواهند داشت. با توجه به اینکه تلاش‌های قبلی برای ایجاد چنین مرکزی، عمدتاً به دلیل ضعف‌های قانونی، آزادی‌ها و انعطاف‌پذیری‌های لازم و عدم توجه به جنبه‌های بااهمیت ایجاد مراکز مالی است، لذا پیشنهاد این تحقیق تدوین الگو، قوانین و مقررات ایجاد منطقه آزاد مالی توسط بخش‌های تحقیقاتی مرتبط با حوزه قانون‌گذاری کشور و ایجاد بسترهای مناسب حاکمیتی برای مشارکت در طرح‌های در دست اجرا در این زمینه در کشور است.

پس از رفع این دو چالش اساسی، می‌توان به فکر انتخاب مکان مناسب برای ایجاد مرکز مالی ایران بود. در این زمینه باید فاکتورهای بسیاری در نظر گرفته شود که از مراکز مالی موفق دنیا الگوبرداری شده است. وجود هتل‌های لوکس، مرکز همایش‌ها، رستوران‌های متعدد برای ارایه غذای ملل مختلف، شهرک‌های مسکونی نزدیک مرکز مالی جهت اسکان کارکنان و مهمانان مرکز مالی، دسترسی به مرکز شهر و پایتخت از طریق اتوبان‌های مناسب، خطوط مترو و قطار شهری، نزدیکی و دسترسی سریع به فرودگاه، دارا بودن محیط گسترده و باز در اطراف مرکز مالی جهت توسعه‌های آتی و غیره تنها بخشی از ویژگی‌های فیزیکی یک مرکز مالی موفق است. با توجه به این مشخصات، دو مکان برای ایجاد مرکز مالی ایران پیشنهاد می‌شود.

پیشنهاد نخست، ایجاد منطقه ویژه مالی در اطراف فرودگاه امام خمینی است. قیمت پایین زمین، فضای باز برای توسعه‌های آتی، دسترسی به مترو و فرودگاه و اتوبان آزادگان، نزدیکی به شهرک‌های مسکونی پرنده و غیره بخشی از مزیت‌های این منطقه است.

پیشنهاد جایگزین، مشارکت در طرح آمادۀ بازار بزرگ ایران واقع در انتهای اتوبان همت در منطقه ۲۲ تهران است. یکی از بخش‌های اصلی در نظر گرفته شده در طرح توسعه این پروژه ایجاد شش برج برای احداث مرکز مالی ایران می‌باشد. در حال حاضر سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی در دسترسی برای اجرای این طرح وجود دارند و تنها لازمه اجرای آن، ارائه تسهیلات، معافیت‌ها، مشوق‌ها و اختیارات قانونی مشخص برای آغاز فعالیت این مرکز است.

در مجموع باید گفت که علت شکل نگرفتن مرکز مالی در ایران، نبود سرمایه نیست بلکه نبود عزم ملی و زیرساخت‌های قانونی و حقوقی، مهم‌ترین موانع موجود شمرده می‌شوند. امید است دستگاه‌های ذی‌ربط با ایجاد زیرساخت‌های قانونی و حقوقی، مقدمات مذاکره بخش خصوصی با مقامات دولتی و حاکمیتی برای ایجاد مرکز مالی در ایران را فراهم سازند.